

M. Lunenberg, *Geluk door geestelijke groei. De institutionalisering van de jeugdzorg tussen 1919 en het midden van de jaren dertig, uitgewerkt voor Amsterdam* (Dissertatie VU 1988; Zwolle: Waanders, 1988, 192 blz., f39,50, ISBN 90 6630 146 5).

Het is wellicht maar het beste te beginnen met de conclusie: deze dissertatie is even fraai verzorgd, als ongelukkig wat betreft de inhoud.

Beginpunt was de veronderstelling van de schrijfster dat de jeugdzorg tussen 1919 en het midden van de jaren dertig een institutionaliseringsproces doormaakte. Over dit centrale begrip uit de probleemstelling kunnen we overigens kort zijn. Daaronder blijkt te moeten worden begrepen: 'een proces van verduurzaming en stileren van sociaal handelen; anders gezegd, door institutionalisering ontstaat een sociaal patroon'. Wat dit allemaal zou moeten betekenen wordt de lezer niet duidelijk. Er wordt wel een beknopt overzicht gegeven van groeiende contacten tussen 'jeugdzorgers', opleidingen en er wordt op gewezen dat een aantal organisaties een zekere duurzaamheid gaan vertonen. Dit leidt echter slechts tot de tamme mededeling: 'De jeugdzorg was toen (1937) al niet meer weg te denken uit de Nederlandse samenleving'. Als het begrip institutionalisering zo weinig inhoud blijkt gegeven te kunnen worden, waarom dan niet gebruik gemaakt van de rijke literatuur over professionalisering?

Ernstiger echter is de rigoreuze inperking van het onderzoek tot jeugdzorg. Dat betekent dat slechts die onderdelen van de 'vrije jeugdvorming' werden onderzocht die 'geïnitieerd en gedragen werden door volwassenen'. Het probleem is echter dat er geen zinvol onderscheid te maken valt tussen 'jeugdzorg' en 'jeugdbeweging' — en zeker niet op basis van het genoemde criterium. Dit onderscheid is afkomstig uit discussies in de jaren twintig over de beste manier om jongeren te trekken, over de meest effectieve manier om jongeren te binden en is allerminst te simplificeren tot het wel of niet aanwezig zijn van een volwassen leiding. Tot wat voor verwarring dit soort criteria leiden is te verduidelijken aan de AJC. Volgens Harmsen, in zijn bekende *Blauwe en rode jeugd*, was de AJC geen onderdeel van de jeugdbeweging; Lunenberg daarentegen acht de AJC wel een jeugdbeweging (althans 'waar het de pedagogische opzet betrof') en laat deze organisatie dus verder rusten. Het terrein wordt bovendien zo ook vrij klein: noch de protestants-christelijken, noch de socialisten hebben in deze periode volgens de auteur immers institutionele jeugdzorg ingericht. Immers, niet alleen de 'jeugdbeweging', maar ook de 'jeugdbonden' worden buiten beschouwing gelaten. Ook dus bijvoorbeeld een zeer succesvolle organisatie als de Bond voor gereformeerde jeugdorganisaties (de knapen vergaderingen), die ongeveer 50% van alle gereformeerde jongelieden wist te binden. Ook deze valt niet onder het concept *jeugdzorg*. In de praktijk immers gaat het Lunenberg slechts om organisaties die zich richten op risicogroepen: jongens en meisjes uit sociaal-economisch zwakke gezinnen in stedelijke gebieden.

Zo ontstaat een betrekkelijk willekeurig onderzoeksterrein, dat degenen die zich in de jaren twintig met het 'jeugdprobleem' bezig hielden in hoge mate zou hebben verrast. En daarmee blijven eigenlijk alleen de katholieke patronaten over, alsmede de meer liberale/christelijk vrijzinnige buurt- en clubhuizen. De samenvatting van de daar heersende opvattingen en idealen worden in een tweede deel geschetst. Ook hier kan de schrijfster niet in alle opzichten op haar kloeke gang gevolgd worden. Zo wordt bijvoorbeeld het Graal-werk wel erg simpel samengevat: waarom niet meer recht gedaan aan de genuanceerde analyse van Hilde van Oostrum (die overigens in de bibliografie op een onjuiste plaats is opgenomen). In het gedeelte over het 'volkshuiswerk' wordt bijvoorbeeld de invloed van Van Wijk ernstig overdreven, terwijl er weinig oog is voor het bijna charismatisch gezag dat de dames Knappert en Van Asperen van

der Velde wisten in te boezemen (op grond waarvan zij zich ook enige idealen konden permitteren). Hier wreekt zich wellicht dat de schrijfster zich vooral wenste te concentreren op organisaties en niet zozeer op personen. Dat valt te betreuren, omdat in tal van studies (bijvoorbeeld over, alweer, de professionalisering) blijkt hoe belangrijk juist personen zijn in de processen die de auteur zegt te willen onderzoeken.

Zo is op de conceptie van het onderzoek nogal het nodige aan te merken, maar regelrecht teleurstellend is dan tenslotte het derde deel, waarin een en ander wordt 'uitgewerkt' voor Amsterdam. Door de hierboven reeds vermelde beperkingen gaat deze uitwerking slechts over een zeer gering aantal organisaties. Het merkwaardigst is in dit opzicht de behandeling van de protestants-christelijken. Nu blijken er ineens toch drie verenigingen te zijn die onder jeugdzorg gerangschikt kunnen worden (de Vereniging tot verbreiding der waarheid, Tot heil des volks en het Koning Willemshuis). Daarnaast wordt vermeld dat over de waarschijnlijk grootste vereniging, de Hervormde stadszending, weinig of niets te vinden was. Geheel onduidelijk blijft zo de betekenis van de Amsterdamsche christelijke jeugdcentrale, waarin twintig organisaties verenigd waren. (Terzijde: het jaarverslag van de ACJC over 1926: 'De Centrale gaat dus steeds meer alles omvatten, wat van protestantsche zijde in het belang van jonge menschen wordt gedaan in de stad'.) De betekenis van de gegevens die wèl gepresenteerd worden is dan ook zeer beperkt, namelijk op geen enkele wijze volledig en hoogstens exemplarisch.

Ook als men deze tekorten ziet als gevolg van het nu eenmaal gekozen uitgangspunt, dan nog valt op te merken dat er een zeer lacuneus en gedeeltelijk onjuist beeld wordt geschetst van de kern van het institutionaliseringsproces in Amsterdam, namelijk het gemeentelijk beleid en de activiteiten daarin van de 'gemeentelijk inspecteur voor de vrije jeugdvorming en het Toynbeewerk' H. L. F. J. Deelen.

Slechts zeer schetsmatig wordt aangegeven wat deze man, een centrale figuur in de verandering van het jeugdwerk in de jaren twintig en de professionalisering daarvan, nu eigenlijk voor ogen stond. Daartoe was zijn dissertatie te gebruiken (niet opgenomen in de bibliografie), maar ook het rijke archief van de afdeling onderwijs van de gemeente Amsterdam. Lunenberg heeft dit wel gezien, maar schijnt zich (blijkens het notenapparaat) beperkt te hebben tot de jaarverslagen van Deelen. Maar het archief bevat ook diens rapporten over nagenoeg iedere jeugdvereniging in Amsterdam, regelmatig stelde hij nota's op voor zijn wethouder, schreef verslagen over zijn dienstreizen naar het buitenland etc. Het gaat helaas het kader van een recensie te buiten om hier nader op in te gaan. Hier moet ik volstaan met de opmerking dat er een onvolledige en hier en daar onjuiste analyse wordt gegeven van de opvattingen van Deelen (hij sluit bijvoorbeeld meer aan bij Kohnstamm dan bij Van Wijk). Een intensiever gebruik van dit archief had zowel veel meer gegevens opgeleverd, alsook kunnen leiden tot een veel genuanceerder beeld van zaken die wel behandeld worden. Het conflict tussen de gemeente en Ons Huis bijvoorbeeld ligt veel gecompliceerder dan schrijfster ons wil doen geloven. Het was niet simpel een conflict tussen het hooghouden van kwaliteit versus bezuinigingen. Het waren een aantal conflicten op elkaar gestapeld en nauw met elkaar verbonden, onder andere een verzet tegen de autocratische Van Asperen, de behoefte van de gemeente om buurtbewoners zelf te laten besluiten over de activiteiten. Het hoofdconflict ging niet over kwaliteit, maar om uiteenlopende principes en (dus ook) over verschillende vormen van professionaliteit. De notulen van de vergaderingen van de gemeentelijke jeugdcommissie (aanwezig in het archief van de afdeling onderwijs) maken dat zonneklaar. Overigens, nu deze commissie is genoemd: ook de activiteiten hiervan worden niet behandeld. Toch was deze commissie, ingesteld in 1923, van belang — zoals valt af te lezen uit de samenstelling: de directeur van het armbezoek, de

RECENSIES

directeur van de GGD, de directeur van de woningdienst, chef bureau zeden- en kinderpolitie, secretaris van de armenraad, directeur van de afdeling onderwijs en het hoofd bureau beroepskeuze.

Het oordeel over dit boek kan tenslotte, het is al vermeld, dan ook slechts negatief zijn. Dit is des te meer te betreuren, daar het om een buitengewoon interessant onderwerp ging, terwijl rijk archiefmateriaal voorhanden was.

P. de Rooy

H. Verbeet, '*... Die langs de straat slenteren en niets doen*'. *Verplichte tewerkstelling te Maastricht 1936-1954* (Werk en werkloosheid in Maastricht 1930-1950 I; Utrecht: Letterenwinkel, Groningen: Geschiedeniswinkel, 1988, vii + 163 blz., ISBN 90 72409 01 9); H. Kleinjan, *Herstel of vernieuwing? Continuïteit en discontinuïteit in de Maastrichtse vakbeweging 1930-1950* (*Idem* II; Utrecht: Letterenwinkel, Groningen: Geschiedeniswinkel, 1988, 190 blz., ISBN 90 72409 02 7); I. Jeunhomme, '*Veer kinne doen wat veer wille, veer blieve toch de asocialen*'. *Onmaatschappelijkheidsbestrijding en heropvoeding in Maastricht, 1945-1963* (*Idem* III; Utrecht: Letterenwinkel, Groningen: Geschiedeniswinkel, 1988, 170 blz., ISBN 90 72409 03 5); A. van der Stel, *Gezondheidstoestand te Maastricht 1930-1950. Krisis, bezetting, wederopbouw* (*Idem* IV; Utrecht: Letterenwinkel, Groningen: Geschiedeniswinkel, 1989, 103 blz., ISBN 90 72409 04 3); P. P. Jansen, e. a., *Van beschermelingen tot actief deelnemende jongeren. Continue pedagogische vernieuwing in jeugdzorg en vormingswerk in Maastricht 1935-1955* (*Idem* V; Utrecht: Letterenwinkel, Groningen: Geschiedeniswinkel, 1989, 178 blz., ISBN 90 72409 05 1); J. Egberts, *Zelfwerkzaamheid als vormingsmethode voor werkende jongeren. Katholieke arbeidersjeugdbeweging in Maastricht 1930-1950* (*Idem* VI; Utrecht: Letterenwinkel, Groningen: Geschiedeniswinkel, 1990, 178 blz., ISBN 90 72409 06 x).

Verbeet, '*... Die langs de straat slenteren en niets doen*' is de eerste publikatie van een naar opzet zevendelige reeks over werk en werkloosheid in Maastricht tussen 1930 en 1950. Het initiatief hiertoe ging uit van de werkgroep Geschiedenis arbeidersbeweging Limburg, die, na zich een tijdlang te hebben beziggehouden met de geschiedenis van Maastricht in de crisisjaren, nu wenste over te gaan naar een volgende periode. Daarbij wilde men vooral aansluiten bij de bekende discussie over de vraag in welke mate de oorlogsjaren een scherp breukpunt vormden, bijvoorbeeld in de sociale verhoudingen. De letterenwinkel Utrecht en de geschiedeniswinkel Groningen hebben vervolgens bemiddeld in het aantrekken van een aantal doctoraal-studenten en pas afgestudeerden om enige facetten van dit probleem, toegespitst op de ontwikkelingen in Maastricht, uit te werken. Het eerste resultaat van dit programma is de publikatie van de scriptie van Honoré Verbeet over de verplichte tewerkstelling: werkverschaffing, werkverruiming, arbeidsinzet en DUW-arbeid. Waren dit allemaal verschillende termen voor eenzelfde verschijnsel?

Het onderzoek was niet eenvoudig. Het archief van het gemeentelijk bureau voor werklozenzorg en steun is verloren gegaan, de opgaven van het gewestelijk arbeidsbureau in de oorlog klopten niet (om de Duitsers te misleiden) en zeer veel stukken (met name op provinciaal niveau en van de inspectie werkverschaffing en DUW) zijn waarschijnlijk vernietigd. Met des te meer waardering kan men kennismaken van de resultaten die desondanks bijeen zijn gebracht.

De werkloosheid in Maastricht was aanvankelijk zeer laag (in 1930 1,6% van de beroepsbevolking) maar groeide daarna snel en bleef dat doen tot 1938 (16,3% van de beroepsbevolking,